

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Монографія

За загальною редакцією
О. М. Тищенко, Т. М. Кришталь

Черкаси
Видавець Чабаненко Ю. А.
2018

УДК 351.86

З 13

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільної безпеки України
(протокол № 9 від 25.05.2018)*

З 13 Забезпечення цивільної безпеки в Україні: сучасний стан і перспективи :
монографія / [за заг. ред. О. М. Тищенко, Т. М. Кришталь] . – Черкаси : Видавець
Чабаненко Ю. А., 2018. – 430 с.

ISBN 978-966-920-359-5

Рецензенти:

Гвоздь В. М. – начальник Управління ДСНС України у Черкаській області,
кандидат технічних наук, професор;

Кузьмінський А. І. – професор кафедри вищої школи і освітнього
менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана
Хмельницького, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії педагогічних наук України;

Кузнецова Л. В. – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Східноєвропейського університету економіки і менеджменту, кандидат
юридичних наук.

Редакційна колегія:

Тищенко О. М. – в. о. начальника Черкаського інституту пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України,
кандидат технічних наук, професор;

Томенко М. В. – професор кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України, доктор політичних наук;

Губенко І. Я. – ректор Черкаської медичної академії, Почесний професор
Української медичної стоматологічної академії м. Полтава, академік Української
академії наук, кандидат медичних наук, доцент;

Корнієнко М. В. – професор кафедри адміністративної діяльності ОВС та
економічної безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Кришталь Т. М. – завідувач кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України, доктор економічних наук, доцент;

Обрусна С. Ю. – професор кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України, доктор юридичних наук, доцент;

Пасинчук К. М. – доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України, кандидат педагогічних наук.

УДК 351.86

ISBN 978-966-920-359-5

© Авторські тексти, 2018

ЗМІСТ

Розділ 1. Проблеми нормативно-правового регулювання національної безпеки в Україні

<i>Басанська Н. В.</i> ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	8
<i>Берендєєва А. І.</i> ДОБРОВІЛЬНА ПОЖЕЖНА ОХОРОНА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	16
<i>Білека А. А.</i> ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	26
<i>Брайченко С. М.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК ЗАВЕРШАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ СТАДІЇ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ОСОБИ	34
<i>Грибенюк Г. С., Журбинський Д. А., Тарасенко А. В., Черницький В. О., Конельська А. А.</i> ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ІЗ ЗОНИ АТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ.....	39
<i>Денисова А. В., Гомон Д. О.</i> РЕФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ	46
<i>Засулько С. С.</i> ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ	54
<i>Зеленський С. М.</i> ТЕОРЕТИЧНЕ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ХАРАКТЕРИСТИЦІ ОСНОВНИХ ТИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	66
<i>Карагіоз Р. С.</i> ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА ЯК ГОЛОВНА РУЙНІВНА СИЛА ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	72
<i>Кириченко О. В., Обрусна С. Ю., Мотрічук Р. Б.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОЗАСТОСОВЧИХ НОРМ ПРЕВЕНТИВНОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ПОЖЕЖНОЇ, ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	80
<i>Ковальчук А. Ю.</i> СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	88
<i>Корнієнко М. В.</i> ІСТОРИКО-СУТНІСНЕ ВИЗНАЧЕННЯ НАСИЛЬСТВА СТОСОВНО МАЛОЛІТНІХ	96
<i>Корнієнко М. В., Іщук Б. М.</i> ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	103
<i>Кубаєнко А. В.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ ДО ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	110

<i>Пендюра М. М., Старицька О. О., Тихомиров Д. О.</i> ОФІЦІЙНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ТА КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПРАВА: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ	117
<i>Плужнік О. І.</i> СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ	123
<i>Чернявський А. Л.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ НАФТОЮ	133
Розділ 2. Організаційно-управлінське забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту	
<i>Горбаченко Ю. М.</i> ЧИННИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАКОННОСТІ ТА СЛУЖБОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В ОРГАНАХ ТА ПІДРОЗДІЛАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	144
<i>Грибенюк Г. С.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ АКТИВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ	150
<i>Губенко І. Я., Шапошнікова В. М.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ	160
<i>Дендаренко Ю. Ю., Дендаренко В. Ю.</i> МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ГІДРАВЛІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ І ХАРАКТЕРИСТИК ЩІЛНИХ РОЗПИЛЮВАЧІВ НА ПРИКЛАДІ НАСАДКА ДЛЯ СТВОРЕННЯ РАДІАЛЬНОГО ВОДЯНОГО СТРУМЕНЯ-ЕКРАНА	169
<i>Дулгерова О. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ТА НС: ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ	179
<i>Заїка П. І., Дядюшенко О. О., Фірсов С. А.</i> АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОЇ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ ПОЛІТИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	186
<i>Обрусна С. Ю.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ	194
<i>Панімаш Ю. В.</i> ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	206
<i>Процюк Т. Б.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ РИЗИКАМИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	213
<i>Спіркіна О. О.</i> ПРОПАГАНДА ЯК ЗАСІБ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ	220
<i>Черненко О. М., Шевченко О. Т.</i> БЕЗПЕКА ПИТНОГО РЕЖИМУ	227
<i>Чубіна А. С.</i> СУТНІСТЬ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	233
<i>Чубіна Т. Д.</i> СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «УПРАВЛІННЯ» І «КЕРІВНИЦТВО» ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	243
<i>Швиденко А. В., Куліца О. С., Дендаренко В. Ю.</i> РОЗРОБКА «ЕЛЕКТРОННОЇ БАЗИ ВИХІДНИХ ДАНИХ РОЗРОБКИ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У ПРОЕКТНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ»	248

Розділ 3. Стан та проблеми державного регулювання національної економіки

Бразилій Н. М., Чубань В. С. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА НА ОХОРОНУ ПРАЦІ.....	262
Гавриленко В. О. БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ.....	271
Головченко С. І. МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	282
Кришталь Т. М., Тищенко О. М. МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ	291
Крот Ю. М., Пастернак Я. П. ОСОБЛИВОСТІ АУДИТОРСЬКОЇ ПЕРЕВІРКИ ФОРМУВАННЯ ТА ОБЛІКУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА НА ОХОРОНУ ПРАЦІ	299
Куриліна О. В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ЗМІННІЙ ЕКОНОМІЦІ	308
Чубін Т. К. ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ: МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИМІРЮВАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА СВІТОВОМУ РІВНЯХ	313
Шинкаренко О. М. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ЯК ВАЖЛИВОГО ФАКТОРА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	322
Розділ 4. Місце та роль гуманітарних знань в процесі підготовки фахівців органів державного управління	
Вовк Н. П. ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ	332
Демченко С. О., Демченко А. В. АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	338
Дмитренко М. Й., Пасинчук К. М. КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ, РІВНІ ТА ПОКАЗНИКИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ	347
Іванова І. В. ІНШОМОВНА КУЛЬТУРОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	355
Кришталь М. А., Снісаренко А. Г., Фомич М. В. ЧЕРКАСЬКА НАУКОВА ШКОЛА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ-РЯТУВАЛЬНИКІВ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	363
Майстренко С. В. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКЕ СПІВТОВАРИСТВО	373

<i>Мовчан Л. Г., Рум'янцева К. Є.</i> МІСЦЕ І РОЛЬ ГУМАНІТАРНИХ ЗНАНЬ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	383
<i>Мукомел С. А.</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЯК КОМПОНЕНТА АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	391
<i>Потапенко Л. В.</i> ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД	399
<i>Томіленко А. Г.</i> ПІДГОТОВКА КАДРІВ У ГАЛУЗІ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ У 20–30-их РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.....	407
<i>Усов Д. В.</i> ТЕОРІЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ДИСКУРСАХ СУСПІЛЬНОЇ УГОДИ	413
<i>Чабак Л. І.</i> ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ІНШОМОВНУ ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	421

БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

*Гавриленко В. О., канд. екон. наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

В умовах ринкової конкуренції, невизначеності та ризику підприємства прагнуть досягти найвищих фінансових результатів шляхом реформування як внутрішньої структури підприємства, так і методів управління. Погіршення фінансового стану підприємства може відбуватися як через внутрішні, так і зовнішні причини. Однією із них може бути й варіант неефективного управління підприємством, що веде до появи різноманітних ризиків, які можуть спричинити появу кризи (або зниження прибутку) та привести підприємства до банкрутства.

Дослідження наукової літератури дало можливість зробити висновок, що у даний час відсутній цілісний науково-методичний підхід до системи управління діяльністю промислового підприємства в умовах невизначеності та ризику, який може бути застосований на всіх підприємствах.

Як доведено раніше [1], досягти високого рівня діяльності та уникнути кризи підприємству можливо шляхом впровадження ефективного антикризового управління, яке покликане спрогнозувати появу кризи, вжити заходів щодо зниження ступеня її ризику, підвищити конкурентоспроможність бізнесу та запобігти банкрутству підприємства.

Найважливішою складовою антикризового управління є процес планування, в ході якого здійснюється розробка планів (стратегій) підприємства в умовах обмеженого використання ресурсів. Планування включає етапи визначення цілей і завдань, розроблення заходів, розгляд різних варіантів їх проведення, вибір оптимального варіанту. Одним із найефективніших інструментів сучасного планування являється бюджетування, яке забезпечує керівництво підприємства своєчасною, достовірною та повною інформацією. [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 і інші]

Технологія бюджетування давно стала невід'ємною частиною системи управління західних компаній і набуває все більшого поширення у вітчизняній практиці.

Дослідження наукових підходів [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20] до визначення поняття «бюджетування» дало змогу зробити висновок про те, що єдиної загальноприйнятої дефініції бюджетування в економічній літературі не існує. Також у науковій літературі часто ототожнюють поняття «планування» і «бюджетування». В окрему групу можна виділити [3, 8, 9, 10, 11, 14, 12, 16], які розглядають його як процес планування. Інша група [15, 18, 19, 20], виділяє його як елемент процесу управління.

Їх наукові думки поєднує те, що бюджетування (планування, budgeting) – це система узгодженого управління окремими структурними підрозділами підприємства, яка використовує визначені фінансові інструменти – бюджети, на основі систематичної обробки економічної інформації та збалансованих фінансових показників для досягнення стратегічних завдань в умовах динамічно мінливого середовища.

Ми приєднуємося до думки [18, 21], що різниця між «бюджетуванням» і «плануванням», полягає у тому, що бюджетування є каркасом будь-якої планової роботи, забезпечує структурування і деталізацію наявної інформації про об'єкт бізнес-планування в конкретних вартісних оцінках. При цьому,

бюджетування орієнтується на реалізацію в його рамках потужного аналітичного функціонала та має яскраво виражений зв'язок з внутрішнім контролем, здійснюється над центрами відповідальності.

Отже, можна зробити висновок про те, що бюджетування є інструментом системи управлінського обліку та є джерелом інформаційного забезпечення антикризового управління. Воно використовується для планування, контролю та розробки стратегії ефективного розвитку підприємства в умовах мінливого ринкового середовища, невизначеності і ризику з метою попередження банкрутства.

Враховуючи системний підхід бюджетування, основне його завдання в антикризовому управлінні полягає у створенні цілісної системи управління для забезпечення ефективної діяльності суб'єкта господарювання шляхом цільової орієнтації і координації всіх дій, що охоплюють зміну власних і залучених господарських засобів підприємства та джерел їх утворення, з метою своєчасного виявлення симптомів кризи ще на ранніх стадіях та зниження рівня її впливу на фінансові результати діяльності.

Ефективна система бюджетування забезпечує керівництву підприємства не тільки вирішення завдань оперативного управління з метою попередження кризового стану, шляхом виявлення симптомів кризи на ранніх стадіях її прояву, а й створює умови для досягнення стратегічних цілей його розвитку в умовах конкуренції бізнесу. Вона спрямована на розробку та впровадження заходів, які дозволяють:

скорегувати діяльність всіх структурних підрозділів підприємства на досягнення запланованого фінансового результату, виділивши сфери відповідальності, призначивши відповідальних осіб і розподіливши функції управління між керівниками підрозділів;

прискорити інформаційний обмін та взаємодію структурних підрозділів підприємства між собою шляхом впровадження автоматизованих технологій обліку і звітності для прийняття конструктивних управлінських рішень;

спрогнозувати критичні періоди в діяльності підприємства, визначити необхідність і максимальну межу зовнішнього фінансування та оптимізувати фінансові потоки підприємства з врахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів впливу, шляхом застосування найефективніших форм організації для досягнення їхньої збалансованості і одночасного зростання;

виявляти сильні і слабкі місця в управлінні підприємством та фактори, що сприяють виникненню кризи, вчасно приймати необхідні управлінські рішення з метою запобіганню банкрутству;

своєчасно ідентифікувати ризики підприємства та розробити моделі ефективного використання ресурсів шляхом вибору альтернативних рішень;

виявляти можливі внутрішні та зовнішні резерви підприємства з метою недопущення кризових явищ або мінімізації їх негативних наслідків;

оцінити ефективність та вплив системи внутрішнього контролю на виконання поставлених цілей і завдань.

Роль і місце бюджетування в антикризовому управлінні достатньо повно характеризується його функціями. Дослідження наукової літератури показало, що серед науковців відсутня єдина думка щодо визначення функцій бюджетування. Узагальнення наукових думок до визначення поняття функцій бюджетування як зарубіжних так і вітчизняних науковців [2, 4, 5, 7, 9, 11, 12, 17] і інших дало можливість виділити основні з них: планування, організація, стимулювання, контроль.

Крім цього, деякі науковців до зазначених функцій додають [12. С. 87 – 89]

Секція 3. Стан та проблеми державного регулювання національної економіки

оцінку ефективності роботи підприємства і навчання менеджерів, [22. С. 411 – 412] комунікацію та орієнтацію на досягнення завдань та підвищення професіоналізму, [3. С. 523–524] інформування та управління.

На нашу думку, бюджетування в інформаційному забезпеченні антикризового управління має певні особливості, тому дану класифікацію слід доповнити. Уточнена класифікація має такий вигляд:

1. Планування: визначення мети та завдань діяльності підприємства, розробка планів дій та прийняття альтернативних рішень, направлених на своєчасне виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, що можуть спричинити кризу; комунікація – доведення планів до керівників структурних підрозділів та центрів відповідальності.

2. Організація: цільова орієнтація та координація різних видів діяльності; створення цілісної системи управління всіма видами діяльності направленої на попередження кризового стану підприємства.

3. Стимулювання: мотивація працівників на досягнення цілей підприємства; навчання менеджерів.

4. Контроль: контроль виконання бюджетів і результатів діяльності підприємства та його структурних підрозділів; оцінка впливу прийнятих рішень на діяльність підприємства.

Можна зробити висновки, що системний підхід в класифікації функцій бюджетування дає можливість розглядати об'єкт бюджетування (підприємство) як єдину цілісну модель, а не як окремі бізнес-процеси.

Створення ефективної системи бюджетування як інструмента облікового забезпечення антикризового управління можливе лише при дотриманні науково обґрунтованих принципів її формування. Узагальнюючи наукові погляди [4, 8, 9, 10, 11, 13,16, 19, 20, 21] можна виділити наступні базові принципи побудови системи бюджетування:

принцип єдності системи бюджетування, що передбачає єдність регламентної бази, методології формування бюджетів, облікової політики підприємства, форм бюджетної документації, щоб прогнози дані були ідентичні даним бухгалтерського обліку, що дозволить не тільки значно полегшити процес складання бюджету, а й досить оперативно здійснювати аналіз його виконання, санкцій, стимулів;

принцип самостійності бюджетів, передбачає право суб'єктів господарювання самостійно здійснювати бюджетний процес, визначати джерела доходів бюджетів і напрями витрачання коштів в найбільш вигідному напрямку;

принцип розмежування доходів і видатків між бюджетами, означає закріплення за відповідними суб'єктами господарювання відповідних видів доходів і повноважень щодо здійснення видатків;

принцип збалансованості бюджету, передбачає покриття передбачених бюджетом витрат відповідним обсягом надходжень і доходів;

принцип мінімізації розміру дефіциту бюджету;

принцип ефективності та економності використання бюджетних коштів, передбачає необхідність досягнення заданих бюджетом результатів з використанням найменшого обсягу коштів або досягнення найкращого результату з використанням визначеного бюджетом обсягу коштів;

принцип достовірності бюджету, передбачає надійність показників прогнозу соціально-економічного розвитку суб'єкта управління, а також реалістичність розрахунку показників доходів і видатків бюджету;

принцип відповідальності, який передбачає передачу кожному підрозділу

функції контролю за виконанням своєї частини бюджету разом з повноваженнями здійснювати при необхідності координуючі заходи.

Бюджетування є управлінською технологією, тому при його постановці потрібно розглядати три аспекти: методологію, організацію і автоматизацію. Методологія бюджетування являє собою деякий набір правил, за яким будується система. На основі дослідження існуючих методик науковців [4, 12, 19, 23], і способів складання бюджету підприємств можна виділити основні критерії та види класифікації методів бюджетування.

В залежності від періоду, на який складається бюджет, виходячи з особливостей бізнесу підприємства виділяють: оперативні, поточні і перспективні (стратегічні) бюджети. Підприємство, виходячи з особливостей свого бізнесу, визначає, якими методами можна скористатися. Як правило, в антикризовому управлінні особливу роль відіграють саме перспективні бюджети. Впровадження бюджетування на підприємстві може бути двома напрямками:

1. Розробляється основний бюджет підприємства, який являє собою систему комплексного бюджетного планування всієї діяльності та залежить від бізнес-процесів;

2. Будуються бюджети структурних підрозділів і консолідовані бюджети, склад яких залежить від організаційної структури підприємства.

По напрямленню бюджетування здійснюється за двома напрямками: «зверху вниз» і «знизу вгору».

По широті номенклатури затрат бюджети бувають функціональними і комплексними. Функціональний бюджет розробляється по одній або двом статтям витрат, комплексний – по широкій номенклатурі витрат.

За кількістю використовуваних сценаріїв бюджети поділяються на фіксовані і гнучкі. Гнучкий бюджет передбачає встановлення плануючих поточних або капітальних витрат не в твердих фіксованих сумах, а у вигляді нормативів витрат, що залежать від обсягів діяльності підприємства.

Фіксовані бюджети відповідно способу побудови можна розділити на три види: успадкований бюджет (планований від досягнутого), бюджет, побудований з опрацюванням додаткових варіантів та бюджет побудований «з нуля». Розробка успадкованого бюджету здійснюється на підставі побудованої моделі, що дозволяє обробляти дані про цілі і завдання, що встановлюються на підприємстві, фактори зміни зовнішнього середовища та динаміку внутрішніх показників підприємства. Особливістю розробки бюджету «з нуля» є те, що він складається вперше і дозволяє уникнути минулих помилок.

За періодичністю всі бюджети поділяються на періодичні та плаваючі. Періодичний бюджет складається на певний період часу (місяць, рік), по завершенні якого процедура підготовки чергового бюджету повторюється. Плаваючий бюджет містить в собі більше одного бюджетного періоду.

За принципами розподілу відповідальності бюджети поділяються за центрами відповідальності, що передбачає різні рівні персональної відповідальності за досягнення кожного запланованого показника. При цьому враховується ступінь самостійності в прийнятті управлінських рішень.

За технологіями бюджетування, в залежності від того, чи ведеться бюджетування традиційним статичним методом або динамічним, плануються окремі операції, етапи та результати.

Характерна риса системи бюджетування – багатоваріантність прогнозних розрахунків, які дозволяють в антикризовому управлінні вибрати оптимальний

Секція 3. Стан та проблеми державного регулювання національної економіки

план розвитку підприємства. Процес впровадження системи бюджетування в практику діяльності підприємств умовно можна поділити на декілька етапів. Перш за все необхідно:

1. Створити на підприємстві ефективну систему управлінського обліку, яка необхідна для забезпечення керівництва підприємства своєчасною, повною та достовірною інформацією про його фінансовий стан та дає можливість використання релевантної інформації для розрахунку прогнозних показників.

2. Провести бізнес-діагностику підприємства (аналіз різної інформації, пов'язаної з бізнесом, оцінка поточного стану структури і системи управління підприємства і аналіз ефективності існуючої системи фінансового планування та контролю з точки зору повноти, достовірності і оперативності надання інформації).

3. Розробити концепцію створення системи бюджетування. Визначити цілі, завдання та принципи її побудови, склад і структуру системи (центри фінансової відповідальності, форми, регламенти). Проводиться опис процесів планування, контролю та аналізу. Потім визначити порядок розробки, впровадження та супроводу системи.

4. Розробити відповідну методологічну та методичну бази розробки, контролю та аналізу бюджетів, та залучити кваліфікованих працівників, які змогли б впровадити цю методологію в практичну діяльність підприємства.

Запорукою прийняття ефективних як тактичних так і стратегічних управлінських рішень антикризового управління є достовірна та оперативна інформація, яка має необхідну аналітичну структуру. Такою інформацією традиційна система бухгалтерського обліку не володіє в повному обсязі. Тому виконання завдань антикризового управління для прийняття обґрунтованих управлінських рішень має забезпечити обліково-аналітичне забезпечення саме управлінського обліку. Зокрема: при складанні бюджетів для отримання прогнозних даних та проведення аналізу відхилень «план-факт»; при визначенні фінансової структури підприємства, яка будується на основі принципів децентралізації управління, які є основою і для системи управлінського обліку; при розробці системи управління витратами (допомагає встановити ліміти витрат ресурсів і нормативи рентабельності по окремих видах товарів і послуг, проектам, напрямкам бізнесу та структурним підрозділам підприємства).

На підставі проведеної бізнес-діагностики, необхідним і досить важливим етапом бюджетування є виявлення потенційно можливих варіантів дій, під час яких підприємство може досягти поставлених перед собою цілей. Тому необхідно вибрати таку стратегію бюджетування, яка забезпечить підприємству стійку конкурентну перевагу на ринку, його прибутковість та дасть можливість уникнути кризового становища. Для цього наявні стратегії бюджетування необхідно проаналізувати та встановити в якій мірі вони відповідають обраним критеріям [3. С. 521]:

– придатність до використання, під час якої необхідно встановити в якій мірі обрана система бюджетування відповідає завданням антикризового управління;

– досягаємість, під час аналізу якої перевіряється чи може бути здійснене бюджетування при наявності або доступності ресурсів.

– прийнятність, пов'язана з визначенням того на скільки варіант, що аналізується прийнятний для даного підприємства.

Після того, як буде обрана стратегія бюджетування, яка має найбільший потенціал для досягнення цілей антикризового управління, необхідно перейти до розробки методики її впровадження на підприємстві. В антикризовому управлінні

організацію бюджетування на підприємстві необхідно розпочинати саме зі створення фінансової структури – центрів фінансової відповідальності (ЦФВ), яка ділить підприємство не по ланках, які виконують будь-які функції, а по центрах фінансової відповідальності. Це дозволяє чітко відстежувати потоки грошових коштів і контролювати джерела виникнення доходів і витрат. Така деталізація обліку дозволяє максимально об'єктивно діагностувати стан підприємства та своєчасно виявити фактори, які можуть спровокувати кризу.

Центр фінансової відповідальності (далі – ЦФВ) – це структурний підрозділ підприємства, який здійснює певний перелік фінансово-господарських операцій та має здатність безпосередньо впливати на фінансові результати цих операцій [3. С. 23]. Отже, працівники ЦФВ своїми діями безпосередньо впливають на ступінь досягнення запланованих показників. Для побудови внутрішньої бюджетної структури підприємства необхідно вивчити організаційну структуру підприємства. Від неї залежить не тільки порядок консолідації бюджетів підрозділів, а й фінансова структура, яка може відрізнитися або співпадати з організаційною структурою підприємства.

Аналіз організаційної структури підприємства доцільно розподілити на декілька етапів:

1. Скласти перелік бізнес-процесів (видів господарської діяльності, основних видів реалізованої продукції, робіт і послуг), провести аналіз правового статусу структурних підрозділів підприємства і перевірити ступінь самостійності їхньої діяльності.

2. Дослідити розподіл бізнесів-процесів по структурним підрозділам, визначити ті, які не займаються бізнесом (не мають джерела доходу). Зокрема, визначити методику розподілу доходів, витрат по структурних підрозділах та визначити контрольовані і неконтрольовані витрати.

3. Виявити структурні підрозділи, які здатні відповідати за рух грошових коштів.

4. Відповідно до організаційної моделі діяльності підприємства провести вибір і обґрунтування бюджетних показників, а також методів і способів їх прогнозування і планування.

5. Скоординувати бюджетну і фінансову структури з тим, щоб встановити персоналізовану відповідальність кожного підрозділу за виконання окремих бюджетів або певних бюджетних статей.

На підставі аналіз наукових підходів [4, 9, 19, 23] до визначення типів ЦФВ залежно від того, яку роль відіграє той чи інший центр з фінансової точки зору і за що саме він відповідає в системі прийняття рішень антикризового управління, нами виділено п'ять основних типів ЦФВ:

1. Центр витрат.
2. Центр доходів.
3. Центр маржинального доходу.
4. Центр прибутку.
5. Центр інвестицій.

Центри витрат (витратні центри) – структурні підрозділи підприємства, що обслуговують венчурні і профіт-центри і фінансуються шляхом віднесених на них витрат та визначають видаткову частину бюджету підприємства. Вони включають в себе підрозділи, яким для виконання своїх функціональних обов'язків потрібні різні ресурси, придбання яких збільшує витрати підприємства. Відповідно,

Секція 3. Стан та проблеми державного регулювання національної економіки

діяльність цих підрозділів впливає на величину затрат двох інших видів центрів та дозволяє корегувати їх у відповідності до завдань антикризового управління.

Центри доходу відповідають за дохід, який формується за рахунок своєї діяльності і визначають дохідну частину бюджету. Центром доходу можуть виступати підрозділи підприємства, що займаються реалізацією готової продукції, товарів, робіт та послуг, тобто функціонально призначені для отримання доходу у вигляді виручки. Для того, щоб впливати на доходи і нести за це відповідальність, підрозділ повинен мати відповідні можливості. Тому керівництву підприємства необхідно створити даному центру всі умови для ефективного його функціонування.

Центри маржинального доходу несуть відповідальність за величину отриманого маржинального доходу (вклад на покриття). Вони створюються в підприємствах, що володіють досить складними за своєю структурою підрозділами, які є ключовими бізнес-напрямами та відповідають за ефективність діяльності підприємства, контролюючи дохідну і видаткову частини свого напрямку. Під маржинальним доходом (прибутком), розуміють різницю між виручкою і прямими витратами. Отримана сума маржинального доходу йде спочатку на покриття накладних витрат структурного підрозділу (бізнес-процесу), потім накладних витрат підприємства, і далі на формування чистого прибутку всього підприємства. Той напрямок, який приносить найбільший маржинальний дохід, є і найбільш вигідним для підприємства. Таким чином, підприємство забезпечує ефективність діяльності своїх окремих напрямків бізнесу, ставлячи їм у відповідальність рівень маржинального доходу. В умовах антикризового управління показники даного центру відіграють визначальну роль в процесі бюджетування та забезпечують підприємству умови для попередження кризового становища.

Центри прибутку відповідають перед керівництвом сумою заробленого прибутку, тобто, вони за аналогією з центрами маржинального доходу контролюють як видаткову, так і дохідну сторону своєї діяльності. Але центри прибутку розраховують доходи і витрати не за окремим напрямом, а всього підприємства в цілому. Відповідно, центром прибутку виступає підприємство.

Центри інвестицій (венчур-центри), є верхнім рівнем фінансової структури. Це підрозділи, які впроваджують нові види бізнесу, які не досягли самоокупності. Підприємство фінансує їх з власного бюджету.

Всі центри тісно пов'язані між собою тому що використовують спільну інформацію, а тому ефективність впровадження бюджетування залежить саме від її якості. Також важливим є наскільки розроблені бюджети узгоджені з діючими управлінськими рішеннями, обліковою політикою і бухгалтерською практикою та вже існуючими на підприємстві обліковими технологіями. Важливо пов'язати також дані управлінського обліку з нормативним розрахунком собівартості, таким чином, щоб «валові» результати за період при різних методах обліку якщо і відрізнялися, то прогнозованим чином.

Слід зазначити, що в антикризовому управлінні обліково-аналітичне забезпечення повинно відповідати підвищеним вимогам. Несвоєчасна або неточна інформація не дозволяє керівництву підприємства об'єктивно приймати обґрунтовані управлінські рішення і, отже, розраховувати на максимальну вигоду у формі очікуваної користі або доходу. Таким чином, недостатня кількість якісної та корисної інформації стає перешкодою для роботи підприємства в умовах конкурентного середовища, не сприяє підвищенню ефективності використання

обмежених ресурсів, не дозволяє своєчасно виявляти проблемні місця в діяльності підприємства, ранні симптоми кризи, та запобігати банкрутству підприємств і його негативним наслідкам.

З метою своєчасного виявлення відхилень в діяльності підприємства та появи симптомів кризи, повинен бути налагоджений чіткий процес забезпечення бюджетування обліковою інформацією між структурними підрозділами підприємства та управлінням. Особливо важливим є своєчасне отримання структурними підрозділами бюджетного завдання та відповідних корективів, що вносяться до нього протягом бюджетного періоду в зв'язку з необхідністю. Відповідно, для прийняття своєчасних і конструктивних рішень, бюджети розробляються на підставі інформації, що надходить від центрів відповідальності та структурних підрозділів.

Спираючись на попередні дослідження інформаційного забезпечення [19, 23, 24, 25] нами визначено наступні складові обліково-аналітичного забезпечення бюджетування антикризового управління:

- розробка внутрішньої облікової політики (збір інформації, оформлений первинними документами; запис і узагальнення інформації в облікових регістрах; визначення аналітичних показників системи бюджетування, формування системи показників звітності та її склад; інтерпретація отриманих звітних показників на основі професійної думки);

- розробка системи фінансово-економічного аналізу (аналіз результатів діяльності підприємства, аналіз виконання бюджетів та їх вплив на фінансові результати; аналіз результатів діяльності структурних підрозділів, виявлення відхилень, кількісна і якісна оцінка факторів впливу і ситуацій; розкриття тенденцій і пропорцій розвитку; пошук невикористаних резервів);

- контроль результатів (незалежна оцінка аудиторами достовірності фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку відповідно до нормативного законодавства; встановлення причин відхилень від виконання бюджетів; оцінка правильності вибору моделі бюджетування;

- реалізація інформаційної функції управління (оцінка майнового і фінансового становища, фінансових результатів діяльності підприємства внутрішніми і зовнішніми користувачами; уточнення та коригування управлінських рішень; вироблення стратегічних і тактичних шляхів розвитку).

Достатньо важливим моментом в бюджетуванні є регламенти, які повинні чітко структурувати процес облікового забезпечення на підприємстві. Основною складовою регламенту бюджетного процесу в антикризовому управлінні є чітко налагоджена система внутрішнього документообігу, яка являє собою сукупність інформаційних потоків структурних підрозділів підприємства для розробки, контролю та аналізу виконання всіх бюджетів та регламентується відповідними нормативними актами та внутрішніми положеннями і інструкціями.

Регламенти фіксуються в Положенні про бюджетування. Вони повинні відповідати бюджетному циклу, який містить планування діяльності підприємства в цілому (побудова генерального бюджету) і по підрозділах, підготовку проектів окремих і консолідованих бюджетів, внесення коригувань і узгодження бюджетів, а потім їх затвердження, проектування зворотних зв'язків і облік змін в мінливих умовах бізнесу. Для обліку мінливих умов бізнесу формуються різні варіанти бюджетних систем, які моделюють різні прогнози. Порівнюючи фактичні показники з плановими, вибирається той варіант, який виявився найбільш близьким до факту, і відповідно здійснюється корегування бюджетів.

Секція 3. Стан та проблеми державного регулювання національної економіки

Система бюджетування являє собою інформаційну базу для формування і аналізу економічних показників результатів діяльності підприємства. Метою аналізу бюджетів являється забезпечення управлінського персоналу оперативною інформацією про факти фінансово-господарської діяльності підприємства. В бюджетах різних рівнів знаходять своє відображення стратегії і цілі підприємства, які виражені в кількісній формі. Таким чином, бюджетування дозволяє визначити прогностичні показники фінансового та економічного стану підприємства та прийняти правильні оперативні і стратегічні управлінські рішення для забезпечення виконання завдань антикризового управління. Так, аналіз бюджету руху грошових коштів дозволяє реально оцінити платіжні здібності підприємства, здійснювати контроль за синхронністю надходження і ефективністю використання грошових коштів, підтримувати необхідний їх рівень для забезпечення виконання зобов'язань підприємства. Аналіз бюджетів доходів і витрат надає інформацію, яка дає можливість прослідкувати і зіставити в розрізі окремих періодів динаміку їх змін, а також динаміку зміни рентабельності окремих напрямків діяльності, визначити і встановити нормативи витрат і інше.

При побудові бюджетування необхідно передбачити і побудувати систему контролю за виконанням бюджетів. Контроль полягає не тільки в перевірці достовірності подання бюджетних даних, своєчасності розробки бюджетів, а також в аналізі відхилень фактичних значень бюджетних показників від запланованих. На базі аналізу виявлених відхилень приймаються відповідні управлінські рішення. Рівень прийняття цих рішень залежить від величини відхилень та причин що їх спричинили. І це повинно бути відображено в регламентах. Виявлені відхилення можна використовувати при розробці системи мотивації менеджерів відповідальних за впровадження та виконання системи бюджетування.

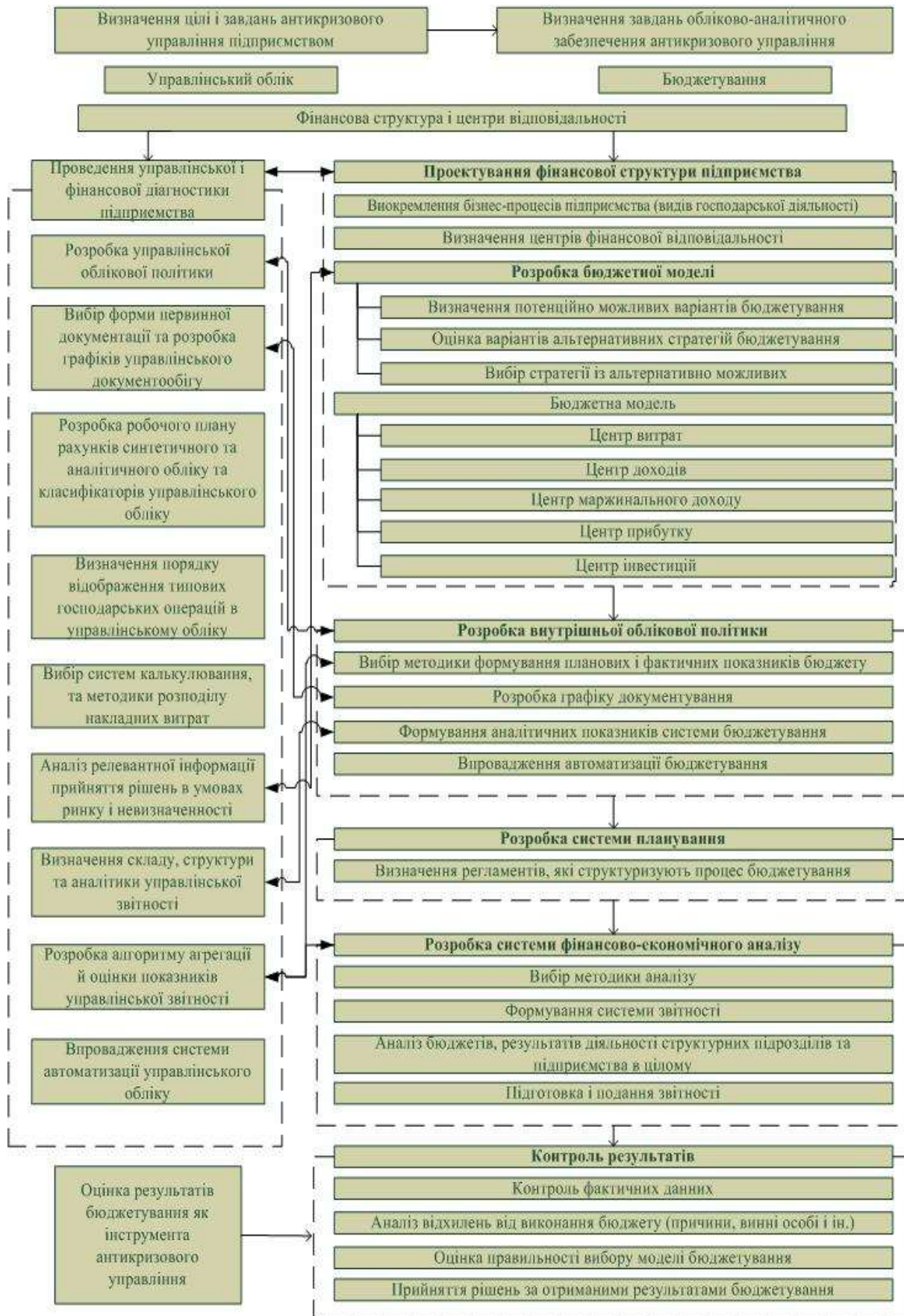
Схематично інтеграцію системи управлінського обліку і бюджетування в антикризовому управлінні наведено на рисунку 1.

Можна зробити висновки, що для досягнення своїх цілей антикризовому управлінню слід використовувати інтегровану систему управлінського обліку і бюджетування. Необхідність впровадження бюджетування в антикризовому управлінні обумовлена тим, що воно являється інструментом облікового забезпечення, дозволяє обрати найбільш ефективні шляхи розвитку підприємства та приймати обґрунтовані рішення про те, в які напрямки доцільно інвестувати фінансові ресурси, від яких видів продукції слід відмовитися, втілює намічені стратегічні цілі в конкретні фінансові показники, дає можливість оцінити ефективність діяльності підприємства, виявити, які структурні підрозділи підприємства (бізнес-процеси) працюють неефективно і потребують уваги вищого керівництва, допомагає розрахувати і контролювати фінансові і матеріальні ресурси підприємства, а також сприяє їх залученню.

Напрямок подальшого дослідження є розробка організації обліку в кожному бізнес-процесі підприємства в антикризовому управлінні.

Забезпечення цивільної безпеки України: сучасний стан і перспективи

Рис. 1 – Інтеграція системи управлінського обліку і бюджетування в обліковому забезпеченні антикризового управління

ЛІТЕРАТУРА

1. Vera. Chizh. Valentina. Gavrylenko Models of crisis management in a changing environment / *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. – 2016. – nr. 3. – s. 105–112.
2. Бримсон, Дж. Процессно-ориентированное бюджетирование. Внедрение нового инструмента управления стоимостью компании / Дж. Бримсон; пер. с англ. В. Д. Горюновой; под общ. ред. В. В. Неудачина. – Москва: Вершина, 2007. – 336 с.
3. Друри К. Управленческий и производственный учет / К. Друри ; пер. с англ. В.Н. Егорова. – 6-е изд. – М.: Юнити-Дана, 2007. – 1401 с.
4. Друри К. Управленческий учет для бизнес-решений / К. Друри. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 655 с.
5. Anthony R. N., Reese J. S. (1975). Management accounting: Text and cases. Homewood, IL: Irwin.
6. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1993. – 702 с.
7. Хорнгрен Ч. Управленческий учет: Пер. с англ. / Ч. Хорнгрен, Дж. Фостер, Ш. Датар. – 10-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 1008 с.
8. Карпова Т. П. Управленческий учет / Т. П. Карпова. – М.: Аудит; ЮНИТИ, 1998. – 350 с.
9. Голов С. Ф. Управленческий учёт / С. Ф. Голов. – Харьков: Фактор, 2009. – 784 с.
10. Нападовська Л. В. Управлінський облік: підручник для студ. вищ. навч. закл. – К.: Книга 2004. – 544 с.
11. Карминский, А. М. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / А. М. Карминский, Н. И. Оленев, А. Г. Примак [и др.]. – Москва: Финансы и статистика, 1998. – 256 с.
12. Шеремет А. Д. Управленческий учет: Учеб. пособие / А. Д. Шеремет, И. М. Волков, С. М. Шапигузов и др. / Под ред. А. Д. Шеремета. – М.: ФБК-ПРЕСС, 2000. – 512 с.
13. Вахрушина М. А. Бухгалтерский управленческий учет : учеб, для студ. вузов, обучающихся по экономическим специальностям / М. А. Вахрушина. – 6-е изд., доп. и перераб. – М.: Омега-Л., 2007. – 570 с.
14. Вахрушина М. А. Стратегический управленческий учет: / М. А. Вахрушина, М. И. Сидорова, Л. И. Борисова. Полный курс МБА – М.: РидГрупп, 2011. – 192 с.
15. Васильева Л. С. Бухгалтерский управленческий учет: учебное пособие / Л. С. Васильева, Д. И. Ряховский, М. В. Петровская. – М.: Эскиммо, 2007. – 368 с.
16. Кондратова И. Г. Бюджетирование как инструмент финансового планирования // И. Г. Кондратова Экономический анализ: теория и практика. 2007. № 4. С. 50–56.
17. Волкова О. Н. Бюджетирование и финансовый контроль в коммерческих организациях [Текст] / О. Н. Волкова. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 272 с.
18. Шевчук В. Р. Стратегічний управлінський облік як система інформаційної підтримки конкурентної стратегії підприємства / В. Р. Шевчук // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2012. – № 722. – С. 281–285.
19. Шаховская Л. С., Хохлов В. В., Кулакова О. Г. Бюджетирование: теория и практика. – М.: КНОРУС, 2009. — С. 396.
20. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 2012. – 768 с.
21. Савин В. Ю. Бюджетирование и анализ инвестиций и источников их финансирования в коммерческих организациях автореферат дис. канд. эк. наук: 08.00.05 / В. Ю. Савина. – Москва, 2011. – 25 с.
22. Стоянова Е. С. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / Е. С. Стоянова, И. Т. Балабанов, И. А. Бланк и др. / Под ред. Е. С. Стояновой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во «Перспектива», 2000. – 656 с.
23. Шевчук Д. А. Бюджетирование: самоучитель. [Электронный ресурс] / Д. А. Шевчук. – Режим доступа до ресурсу: <https://litportal.ru/avtory/denis-shevchuk/read/page/1/kniga-byudzhetrovanie-samouchitel-46340.html>.

24. Безбородова Т. И. Учетно-аналитическое обеспечение экономической деятельности организаций в условиях антикризисного управления [монография] / Т. И. Безбородова. – М.: Издательский дом «НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА», 2014. – 240 с.

24. Гайдуцький П. І. Роль бухгалтерського обліку в попередженні економічних криз / П. І. Гайдуцький, В. М. Жук // Економіка України. – 2012. – № 12. – С. 72–82.

25. Гринчишин Я. М. Багатоаспектна роль бухгалтерського обліку та звітності в антикризовому фінансовому менеджменті підприємств / Я. М. Гринчишин // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10 (1).

МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Головченко С. І., канд. екон. наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Економічна безпека є найважливішою складовою структури кожного підприємства, регіону та держави в цілому, так як без достатнього визначення економічного потенціалу неможливо говорити про безпеку діяльності в широкому розумінні.

Поняття економічної безпеки підприємства протягом часу змінювалось, що безпосередньо пов'язано з розвитком економічної думки і особливостями функціонування підприємств. Спочатку економічна безпека підприємства розглядається як створення умов для збереження комерційної таємниці, приховування внутрішньої інформації підприємства від третіх осіб, насамперед конкурентів.

Потім підприємства більшою мірою стали відчувати вплив зовнішнього середовища на свою фінансово-господарську діяльність, що стало передумовою для поняття економічної безпеки підприємства як здатності протистояти несприятливому впливу зовнішнього середовища, яке в умовах ринкової економіки постійно змінюється.

В даному випадку доцільне більш широке трактування досліджуваного поняття – можливість забезпечення його стійкості в різноманітних, в тому числі і в несприятливих умовах, які утворюються у зовнішньому середовищі незалежно від міри його впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства, масштабу і характеру внутрішніх змін. Економічна безпека підприємства далі стала визначатися не тільки як захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози та/або пристосовуватися до існуючих умов.

Таким чином, дослідження еволюції поняття «економічна безпека» дозволяє нам під економічною безпекою підприємства розуміти не стільки як стан відсутності різного роду погроз його фінансово-господарської діяльності, скільки як процес, що забезпечує це стан. Цей процес здійснюється на всіх етапах життєвого циклу підприємства і на всіх стадіях його функціонування, включаючи матеріально-технічне постачання, виробництво продукції, здійснення різних господарських операцій, серед яких укладання угод і виконання договорів поставки.

Результатом забезпечення економічної безпеки в широкому сенсі слід вважати створення, підтримання й збільшення потоку матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів підприємства, тобто відтворення підприємства.

Взагалі, поняття «стійкість» і «безпека» є найважливішими характеристиками економіки як єдиної системи. Так як природні ресурси, природне середовище є первинною умовою розвитку і основою його сталого поступального руху, розвиток

Наукове видання

За загальною редакцією
Тищенка Олександра Михайловича
Кришталь Тетяни Миколаївни

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

*Редколегія може не поділяти поглядів авторів.
За зміст вміщених у збірнику матеріалів
персональну відповідальність несуть автори.*

Підп. до друку 31.08.18.
Формат 60 × 84 1/8.
Гарнітура Cambria.
Обл.-вид. арк. 34. Ум. друк. арк. 53,75.
Наклад 300 прим.
Замовлення № 48.

Видавець: Чабаненко Ю. А.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
Серія ДК № 1898 від 11.08.2004.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39.
Тел. 0472/56-46-66; (093) 7889999.
E-mail: office@2upost.com.

Друк: Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
НУЦЗ України.
м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8.
Тел. 0472/55-09-39. E-mail: fire@fire.ck.ua.

Для нотаток